

Bijlage 1: Methode

In deze bijlage doen wij verslag van het tot stand komen van onze onderzoeksinstrumenten: de enquête en de interviews. Daarnaast beschrijven wij op welke manier wij de enquête hebben gebruikt om onze interviewkandidaten te selecteren.

Respondenten en instrumenten

Voor ons onderzoek hebben we alle docenten moderne vreemde talen van twee scholen voor voortgezet onderwijs (zie onderzoeksverslag) gevraagd een enquête in te vullen (in totaal achtendertig docenten). De enquête bestond uit drie delen. In het eerste deel gaven docenten informatie over zichzelf als docent en over de school. In het tweede deel gaven docenten aan wat zij aan samenwerkend leren doen en hoe ze dat vormgeven. Dit deel bestond uit negen stellingen, waarbij docenten konden kiezen uit de antwoordmogelijkheden 'nooit', 'soms', 'vaak' en 'altijd'. Het derde en laatste deel van de enquête geeft inzicht in de basisopvattingen van docenten over samenwerkend leren. Dit deel bestond uit negentien stellingen, waarbij docenten konden aangeven of ze het eens of oneens waren met de stelling of 'geen mening' hadden. Voor de opzet en afname van de enquête hebben we gebruik gemaakt van SurveyMonkey.

De interviews bestonden uit acht open vragen en duurden een uur. Op grond van de antwoorden op de (gesloten) vragen uit de enquête waren we bekend met een aantal basisopvattingen van de respondenten. De interviews bestonden geheel uit open vragen en boden ons de kans om meer de diepte in te gaan.

Van theorie naar praktijk

In het volgende gedeelte laten we zien op welke manier wij ons theoretisch kader hebben geoperationaliseerd.

Als we onze respondenten hadden gevraagd: 'Wat vindt u van samenwerkend leren?', dan zouden we net zoveel verschillende antwoorden hebben gekregen als er respondenten zijn. Dat komt niet alleen omdat iedereen een eigen mening heeft, maar ook omdat iedereen zijn of haar eigen invulling (betekenis) geeft aan het begrip samenwerkend leren. Om betrouwbare resultaten te kunnen boeken moesten we vragen en stellingen maken die voor iedereen hetzelfde betekenen: helder, duidelijk en voor slechts één uitleg vatbaar. Van abstracte begrippen naar meetbare vragen dus. (Verhoeven, 2011)

Bij het opzetten van de enquête hebben we de definitie van samenwerkend leren en het theoretisch kader gebruikt om stellingen te genereren. Eerst hebben we de definitie van samenwerkend leren geoperationaliseerd. Vervolgens hebben we dit met alle relevante begrippen uit het theoretisch kader gedaan. We presenteren de theorie in combinatie met de stellingen die deel 2 en 3 van de enquête vormen. In deel 1 gaven docenten informatie over zichzelf als docent en over de school. Dit deel laten we hier buiten beschouwing.

De theorie over de voorwaarden waaraan samenwerkend leren moet

voldoen hebben we gebruikt om stellingen te genereren voor deel 2 van de enquête: Wat doen docenten aan samenwerkend leren? Daarnaast hebben we op basis van de theorie over het nut van samenwerkend leren, de theorie over bevorderende en belemmerende factoren en de theorie over docentopvattingen stellingen gemaakt voor deel 3 van de enquête: Wat vinden docenten van samenwerkend leren?

Operationalisering definitie samenwerkend leren

We spreken van samenwerkend leren wanneer een lerende in interactie met andere actoren in een onderwijsleersituatie onder gedeelde verantwoordelijkheid een leertaak uitvoert met een gemeenschappelijk doel of product dat door iedere participant wordt nagestreefd. (Van der Linden & Haenen, 1999: 2340-6)

Op basis van deze definitie van samenwerkend leren hebben we de volgende stellingen gegenereerd:

- In mijn lessen geef ik mijn leerlingen gelegenheid om samen te werken. (stelling om te achterhalen of docenten leerlingen laten samenwerken, eenvoudig of complex)
- Het komt voor dat leerlingen gedurende meerdere lessen samenwerken aan één opdracht. (stelling om te achterhalen of ze ook op complexe manieren laten samenwerken)
- Als mijn leerlingen samenwerken, streven ze een (gegeven) gemeenschappelijk doel na.
- Als mijn leerlingen samenwerken streven ze een (gegeven) gemeenschappelijk product na. (stellingen om te achterhalen of er echt sprake is van samenwerkend leren volgens onze definitie).

Bovenstaande stellingen kwamen in deel twee van de vragenlijst, het deel waarmee we wilden achterhalen wat er in de les gebeurt op het gebied van samenwerkend leren.

Operationalisering van de theorie betreffende het nut van samenwerkend leren

In de literatuur worden vele voordelen genoemd van samenwerkend leren, zoals het verbeteren van sociale en communicatieve vaardigheden, een hoger leerrendement, efficiënt gebruik van lestijd, meer variatie over de lesdag, het positieve effect op het zelfvertrouwen en de motivatie van leerlingen en het bevorderen van onderlinge empathie en sociale samenwerking binnen de klas.

Op basis hiervan kwamen wij tot de volgende stellingen:

- Samenwerkend leren heeft een positieve invloed op de sociale en communicatieve vaardigheden van leerlingen.
- Door samenwerkend leren kan ik mijn lestijd efficiënt benutten.
- Samenwerkend leren biedt gelegenheid om individuele leerlingen te begeleiden.
- Samenwerkend leren heeft een positieve invloed op het leerrendement.
- Leerlingen zijn moeilijk te motiveren voor samenwerkend leren.

- Samenwerkend leren geeft leerlingen zelfvertrouwen.
- Samenwerkend leren is positief voor de onderlinge verhoudingen tussen leerlingen.
- Samenwerkend leren motiveert leerlingen om actief bezig te zijn met mijn vak.

Bovenstaande stellingen kwamen in deel 3 van de vragenlijst, het deel van de enquête waarmee we een globaal beeld wilden krijgen van de opvattingen van de docenten ten aanzien van samenwerkend leren.

Operationalisering van de theorie betreffende de voorwaarden voor het slagen van samenwerkend leren

Bij de stellingen met betrekking tot de voorwaarden van samenwerkend leren waren de door Ebbens en Ettenkoven geformuleerde voorwaarden ons uitgangspunt: positieve wederzijdse afhankelijkheid, individuele aanspreekbaarheid, faciliteren van directe interactie, aandacht voor sociale vaardigheden en het evalueren en bijstellen van groepsprocessen.

- Bij samenwerkingsopdrachten zorg ik dat elke deelnemer verantwoordelijk is voor een deeltaak. (individuele aanspreekbaarheid)
- Bij samenwerkingsopdrachten zorg ik ervoor dat de leerlingen de opdracht niet onafhankelijk van elkaar kunnen uitvoeren. (wederzijdse afhankelijkheid).
- Bij samenwerkend leren besteed ik aandacht aan het aanleren van de sociale vaardigheden die nodig zijn voor samenwerkend leren.
- Tafels en stoelen staan tijdens samenwerkend leren zo dat directe interactie wordt bevorderd.
- Na een samenwerkopdracht evalueren leerlingen, al dan niet onder mijn begeleiding, het groepsproces.

Deze stellingen kwamen in deel 2 van de vragenlijst, het deel waarin stellingen stonden om te achterhalen wat en hoe docenten samenwerkend leren toepassen binnen hun lessen.

Operationalisering van de belemmerende factoren bij samenwerkend leren

In de literatuur hebben we diverse verklaringen gevonden waarom samenwerkend leren minder vaak wordt toegepast dan je zou verwachten. Deze verklaringen betreffen:

1. Verwarring over de inhoud van samenwerkend leren
2. Onzekerheid over de veranderende rol van docenten
3. Onderliggende opvattingen van docenten en leerlingen
4. Praktische belemmeringen
5. Visie van de school

Hierop zijn de volgende stellingen gebaseerd:

- Een nadeel van samenwerkend leren is dat lessen minder voorspelbaar zijn.
- Bij samenwerkend leren kun je 'meeliften' voorkomen. (Met 'meeliften' bedoelen we dat niet alle leerlingen een gelijke bijdrage leveren.)
- Leerlingen zijn moeilijk te motiveren voor samenwerkend leren.
- Het ontwerpen van lessen samenwerkend leren kost veel tijd.
- Samenwerkend leren is lastig te organiseren.

Bij het genereren van de stellingen ontstonden nogal wat stellingen met waardeoordelen. We hebben ervoor gekozen deze aan bod te laten komen in de interviews of te laten vervallen in geval van overlap. De genoemde stellingen vormden onderdeel van deel 3 van de enquête, het deel met betrekking tot de docentopvattingen over samenwerkend leren.

Operationalisering van de 'bronnen' waarop docentopvattingen gebaseerd kunnen zijn

We hebben de bronnen waar de opvattingen van docenten op gebaseerd zijn deels geoperationaliseerd tot stellingen (3 en 5). Opvattingen voortkomend uit 1, 2 en 4 zijn vooral persoonsgerelateerd en hieraan hebben wij in de interviews aandacht besteed.

1. Eigen ervaringen als taalleerder (geen stellingen, bewaard voor de interviews)
  2. Ervaring met wat goed werkt (geen stellingen, bewaard voor de interviews)
  3. Lespraktijk binnen de school
  4. Persoonlijkheidsfactoren (geen stellingen, bewaard voor de interviews)
  5. Principes gebaseerd op onderzoek, opleiding of methode
- Samenwerkend leren is een gangbare didactische werkvorm binnen onze school.
  - Samenwerkend leren wordt gestimuleerd vanuit de school. (vraag om te achterhalen hoe de docenten vinden dat 'de school' staat ten opzichte van samenwerkend leren)
  - Samenwerkend leren is een gangbare didactische werkvorm binnen onze sectie.
  - Samenwerkend leren wordt gestimuleerd vanuit de sectie. (vraag om te achterhalen hoe docenten vinden dat de sectie staat ten opzichte van samenwerkend leren)
  - Vanuit mijn opleiding, cursus of de vakliteratuur krijg ik de indruk dat samenwerkend leren zinvol is. (vraag om te achterhalen hoe docenten staan ten opzichte van samenwerkend leren vanuit de theorie)

Deze stellingen passen in deel 3 van de vragenlijst met stellingen die betrekking hebben op opvattingen van docenten over samenwerkend leren in relatie tot schoolbeleid, theorie en eigen lespraktijk.

Operationalisering van de deelgebieden waar docenten opvattingen over hebben

Richards & Lockhart bespreken een aantal deelgebieden waar docenten opvattingen over kunnen hebben. Zo onderscheiden zij opvattingen van docenten met betrekking tot de doeltaal waarin les gegeven wordt, opvattingen over leren en lesgeven, curriculum en het beroep. Omdat samenwerkend leren een didactische werkvorm(en) betreft, valt het vooral in deelgebieden doeltaal, leren en lesgeven en curriculum. Opvattingen over het beroep hebben we daarom buiten beschouwing gelaten.

Tijdens het operationaliseren van deze theorie realiseerden we ons ook dat Richards en Lockhart (1997) een belangrijk deelgebied waarover docenten opvattingen kunnen hebben, niet apart benoemen in hun indeling. Wij vinden de opvattingen van docenten over leerlingen zo relevant dat we dit deelgebied daarom graag toevoegen. Ook uit ons literatuuronderzoek blijkt dat de opvattingen van docenten over leerlingen van invloed zijn op hun motivatie om samenwerkend leren al dan niet toe te passen (zie Ebbens en Ettekoven, 2000, en Donna Kain, 2003).

- Doeltaal
- Leren
- Lesgeven
- Curriculum
- Leerlingen

In de interviews wilden we dieper ingaan op de opvattingen over deze deelgebieden. We hebben alleen stellingen gemaakt met betrekking tot de opvattingen over inpasbaarheid van eenvoudige en complexe vormen van samenwerkend leren in het curriculum. Deze hebben we uiteraard opgenomen in deel 3 van de enquête, het deel met betrekking tot docentopvattingen.

In de enquête hebben we deze stellingen vooraf laten gaan door de volgende informatie om zeker te weten dat respondenten de juiste vorm van samenwerkend leren voor ogen zouden hebben bij het reageren op de stellingen:

'Onder samenwerkend leren vallen zowel eenvoudige als complexe vormen van samenwerkend leren.

Eenvoudige vormen van samenwerkend leren zijn sterk gestuurd. De docent bepaalt grotendeels hoe en hoe lang er wordt samengewerkt. Eenvoudige vormen van samenwerkend leren nemen relatief weinig tijd in beslag, variërend van bijvoorbeeld vijf minuten tot een lesuur. De verantwoordelijkheid van leerlingen voor het eigen leerproces is gering.

Complexe vormen van samenwerkend leren zijn erop gericht het geleerde toe te passen in onbekende situaties. De verantwoordelijkheid van de leerlingen voor het eigen leerproces is groot. Leerlingen hebben binnen bepaalde kaders de vrijheid om zelf invulling te geven aan de opdracht en ze maken bijvoorbeeld zelf een taak- en rolverdeling en een planning. Bij deze vorm van samenwerkend leren werken leerlingen langere tijd, variërend van bijvoorbeeld een lesuur tot meerdere lessen, aan dezelfde taak.'

Hierna volgden de stellingen:

- In het curriculum kun je makkelijk eenvoudige vormen van samenwerken integreren.
- In het curriculum zijn complexe vormen van samenwerking makkelijk te integreren.

Selectie van interviewkandidaten

Vijfentwintig van de achtendertig docenten hebben de enquête ingevuld. Vijftien van hen waren bereid mee te werken aan een interview. Middels de enquête hebben we per school twee respondenten geselecteerd voor een interview. Per school kozen we één docent die in de enquête had aangegeven samenwerkend leren zinvol vind te vinden en daar relatief veel gebruik van te maken en één docent die had aangegeven samenwerkend leren niet zinvol te vinden en/of daar relatief weinig gebruik van te maken.

Vraag 11 inventariseerde of kandidaten bereid waren al dan niet mee te werken aan een interview. Verder hebben we gekeken naar de antwoorden bij vraag 25 (“Vanuit mijn opleiding, cursus of vakliteratuur krijg ik de indruk dat samenwerkend leren zinvol is”), waar slechts één respondent ‘nee’ antwoordde. Bij die docenten die bij deze vraag ‘ja’ hebben geantwoord, hebben we een verdere selectie gemaakt door te kijken naar de antwoorden bij vraag 12 (“In mijn lessen geef ik mijn leerlingen de gelegenheid om samen te werken”) en vraag 13 (“Het komt voor dat leerlingen gedurende meerdere lessen samenwerken aan één opdracht”). Bij deze laatste twee vragen konden docenten kiezen tussen de antwoorden ‘nooit’, ‘soms’, ‘vaak’ en ‘altijd’. Dit gaf ons de gelegenheid docenten te selecteren die relatief veel c.q. weinig gebruik maken van samenwerkend leren.

Opzet van de interviews en koppeling theoretisch kader aan de interviewvragen

Onze interviews waren half gestructureerd. Wij hadden van tevoren 8 open vragen voorbereid met onderwerpen die wij aan bod wilden laten komen. De respondenten konden vrij antwoorden. Deze interviewvorm zou het meeste resultaat bieden bij onderzoeken naar opvattingen (Verhoeven, 2011).

Bij het opstellen van de interviewvragen hebben wij de bronnen waaruit docentenopvattingen voortkomen als uitgangspunt genomen. Door alle bronnen waar docentenopvattingen uit kunnen voortkomen aan te spreken wilden wij een zo volledig mogelijk beeld genereren.

Schematisch ziet ons theoretisch referentiekader er uit als in Figuur 1. Op de horizontale as staan de bronnen van opvattingen die we gebruikt hebben bij het opstellen van de interviewvragen. Op de verticale as staan de deelgebieden waarvan we verwachtten dat de docenten er opvattingen over zouden hebben.

Bronnen van opvattingen →	Eigen ervaringen als taalleerder	Ervaringen met wat goed werkt	Lespraktijk binnen de school	Persoonlijkheidsfactoren	Principes gebaseerd op opleiding, onderzoek of methode
Opvattingen over de volgende deelgebieden:					
doeltaal in relatie tot samenwerkend					

leren (SL)					
leren irt SL					
lesgeven irt SL					
curriculum irt SL					
leerlingen irt SL					

Figuur 1: Theoretisch referentiekader interviews

Hieronder hebben we de vragen gekoppeld aan de bronnen.

1. Eigen ervaringen als taalleerder
  2. Ervaring met wat goed werkt
  3. praktijk binnen de school
  4. Persoonlijkheidsfactoren
  5. Principes gebaseerd op onderzoek, opleiding of methode
-
1. Wat betekent 'samenwerkend leren' voor deze docent? (Algemene openingsvraag, alle bronnen mogelijk)
  2. Wanneer maakt de docent bewust gebruik samenwerkend leren? (bron 2, 3 en 5)
  3. Wanneer maakt de docent bewust geen gebruik van samenwerkend leren? (bron 2, 3 en 5)
  4. Wat zijn volgens de docent de belangrijke aspecten voor het slagen van samenwerkend leren in de eigen lessen? (bron 3, 5,)
  5. Wat wordt op school- en sectieniveau gedaan aan samenwerkend leren? (bron 3)
  6. Welke eigen leerervaringen van de docent zijn van invloed op zijn/haar manier van lesgeven? (bron 1)
  7. Welke persoonlijkheidsfactoren hebben invloed op de mate waarin de docent gebruik maakt van samenwerkend leren? (bron 4)

De opvattingen van de respondenten zouden bij al deze vragen betrekking kunnen hebben op alle deelgebieden uit ons theoretisch kader (doeltaal, leren, curriculum, lesgeven en leerlingen).

Hiermee willen wij het verslag over het tot stand komen van de onze onderzoeksinstrumenten en de selectie van onze interviewkandidaten afronden. Wij verwijzen graag naar de bijlage 2 voor de enquêteresultaten en naar bijlage 3 voor de interviewverslagen. De belangrijkste resultaten van beide worden gepresenteerd in het onderzoeksverslag.